

Történelmi adósságunk cselekvő törlesztője

*Interjú Cseresnyésné Kiss Magdolnával,
a Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány kuratóriumának elnökével*

Budapesti lakosként egy – több mint négy évtizedig elhallgatott – délvidéki ügy mellé álltál, olyannyira, hogy az utóbbi évtizedben nincs olyan megemlékezés az 1944–45-ben a partizánok által lemészárolt délvidéki magyarokról, németekről, amelyen ne vennél aktívan részt. Miért érezted ezt szükségesnek?

– Kiss József csatornaépítő ősem telepedett meg azon a vidéken a 18. század végén, a verbászi csatornára néző dombon ma is megvan a síremléke. Kiss Gyula dédapám (1856-ban született) Verbász főjegyzője volt a századfordulón, nevéhez köthető Verbász fejlett iparvárossá alakulása. A család a Trianon utáni hatalomváltás követően is Verbászon maradt. Anyai nagyapám nyomdatulajdonos volt, egy ideig újságot is kiadott Közép-Bácska címmel. A II. világháború viharában a család szerteszét szóródott a nagyvilágban, egyedül apai nagyszüleim maradtak Verbászon; így Kiss Tibor cukorgyári tisztviselőt elsőként végezték ki a partizánok 1944 őszén. Szüleim gyerekkorunkban mélyen hallgattak nagyapám sorsáról, a család halottak napján megemlékezett a Bácskában elhalt családtagokról, de felnőttem már, amikor nagyapám halálának részleteit, tragédiáját megtudtam. A rendszerváltozástól vártam, hogy történelmünk e feledésre ítélt fejezetének áldozatairól méltóképpen megemlékezhessünk.

A főszerzője vagy a 2002-től minden év novemberében a budapesti Szent István-bazilikában az 1944–45-ben ártatlanul kivégzett délvidéki áldozatok emlékére megtartott szentmisének, amelyre már évek óta zarándoklatként tömegesen jönnek a Délvidékről is.

– 2002-ben, látva, hogy az igazi rendszerváltozás még nem következett el, polgári kört ala-

kítottunk, és megrendeztük az első szentmisét a budapesti Szent István-bazilikában. Azóta is november utolsó vasárnapján a bazilika zsúfolásig megtelik emlékezőkkel. Az első évektől kezdve sokan érkeznek a Délvidékről, akik hosszú utazást vállaltak azért, hogy együtt emlékezhessünk. Szerettük volna vendégül látni legalább egy ebédre a Délvidékről érkezőket, most már úgy emlékszem az első évekre, hogy Isten segítségével mindig sikerült legalább egy meleg ebédet előteremtünk erre az alkalomra.

A délvidéki 1944–45-ös eseményeknek – a történelem sokáig elhallgatott részének – a nyilvánosság elé tárásához sokban hozzájárult a Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, amely a kezdeményezésedre jött létre, és amelynek a kuratóriumi elnöke vagy. Mikor, hogyan és milyen céllal alakult meg az alapítvány?

– 2010 hozta meg az igazi rendszerváltozást, amikor alapítvánnyá alakulva már jelentősebb munkát tudtunk végezni mind a kutatástámogatás, mind az ismeretterjesztés és a kegyeleti megemlékezések szervezésében. Addigra már a legtöbb e téren tevékenykedő kutatót megismertem, jó barátság alakult ki köztünk, így Matuska Márton lett a szakértői testület elnöke. 2011-ben megemlékezést tarthattunk az Országházban Kövér László házelnök fővédnökségével és személyes részvételével. Azt hiszem, ez az esemény hozta meg az áttörést, az 1944–45-ös délvidéki magyarirtás történetének méltó helyre kerülését.

Az Alapítvány nagyon részletes, mindenre kiterjedő honlapja egy Babits Mihály-idézettel indul: „Erős igazsággal az erőszak ellen: így élj, s nem kell félned, veled már az Isten.” A honlapon olvashatunk a kutatásról, a rehabilitációról, a ke-

gyeletről, az ismeretterjesztésről, kiadványokról és olyan honlapokról is, amelyek szintén a témához kapcsolódó információkat közölnek, a Médiatárban pedig megtalálhatjuk a nyomtatott és az elektronikus médiának a délvidéki 1944–45-ös eseményekkel vagy az alapítvánnyal kapcsolatos híreit. Az alapítvány egyik fő tevékenysége a könyvkiadás. Milyen kiadványok jelentek meg eddig?

– Honlapunk rendszeres frissítésére nagy gondot fordítunk, tavaly óta működik naptár rovat is, ahol dátum szerint lehet rákeresni a Délvidék történetének eseményeire. Kiadványaink pontos listáját is meg lehet találni a honlapunkon, ezért inkább a szerzőket említeném: Matuska Márton, Bogner István, Silák Mária, Molnár Tünde, Rencsényi Hajnal Elvira, Gutai István, Horváth M. Orbán, Botlik József, Juhász György, valamint máig időszerű a *Délvidéki magyar golgota 1944–45* című tanulmánykötetünk. Legújabb kiadványunk Friedrich Anna *Miért? Warum?* című tényregénye, egy járeki lágert túlélő asszony története.

A Magyarországon még mindig nem kellően ismert, a történelemkönyvek nagyobb részében még említés szintjén sem szereplő 1944–45-ös délvidéki történelmi események, az „1945-ös délvidéki magyarirtás” még mindig nem szerves része a magyar történelemoktatásnak. Ezeknek a történelmi eseményeknek a bemutatása nemcsak a kiadványokkal történik: a többi között egy (eddig már nagyon sok helyen bemutatott) vándorkiállítás is ezt a célt szolgálja.

– 2014-ben a délvidéki magyarirtás hetvenedik évfordulója alkalmából készítettük a kiállítást, amely a máig háborús bűnösként jelöletlen tömegsírokban nyugvó több tízezer halálos áldozatnak, az árváknak és özvegyeknek, a földönfutóvá, hontalanná vált túlélőknek állít emléket. A kiállítás huszonegy tablón mutatja be a délvidéki magyarok ellen elkövetett népirtás történetét. Az olvasmányos, rövid és tartalmas mondatokba összefoglalt, rendkívül látványos szöveganyagot gazdag képanyag egészíti ki. A kiállítás vázát a visszaemlékezések közé beszúrt és kiemelt adatok, történelmi tények képezik, amelyek hitelesen mutatják be az 1944–45 fordulóján történt tragikus eseményeket. A roll-up rendszerű, rendkívül egyszerűen szállítható és gyorsan felállítható

kiállítást dr. Bank Barbara történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának a tagja jegyzi, a szerkesztésben és tartalmi összeállításban, a grafikai tervezésben magam is aktívan részt vettem. A Bethlen Alap támogatásával megvalósult kiállítás impresszum részében felsorolásra kerültek a forrásként használt irodalom szerzői is. A 2015-ben megjelent, dr. Botlik József történelmi áttekintésével (895–1945) kiegészített magyar, angol és szerb nyelvű kiállítási katalógusok teszik teljessé a vándorkiállítás ismeretterjesztő küldetését.

Az alapítvány figyelemmel kíséri a rehabilitációt is, ha tud, segítséget nyújt a folyamatban levő rehabilitációs perekben. Ebben te is érintett vagy.

– A legnehezebb kérdés a rehabilitáció és kárpótlás: valóban célul tűztük ki az ilyen ügyek támogatását és a perekre vállalkozók támogatását. Nem sok sikeres esetről számolhatok be, és egyelőre a saját nagyapám, Kiss Tibor rehabilitálása is várat magára. A további rehabilitációs kérelmek beadására már nincs törvényes lehetőség. A magyar politika és a civilek küzdelmének sikere, hogy Szerbiában eltörölték a kollektív bűnösség elvét kimondó határozatot, de ez nem jelentette a kollektív háborús bűnössé nyilvánítottak automatikus felmentését. Tevékenységünk fájó kudarcra viszont, hogy akiknek a rehabilitálását nem kérték 2016 végéig, azokon rajta maradt a háborús bűnösség bélyege, annak ellenére, hogy előbb bírói ítélet nélkül kivégeztek több tízezer ártatlant, majd utólag gyártottak papírokat állítólagos bűnösségükről.

*Az alapítvány nagyon fontos tevékenysége – amelyről a honlap *Kegyelet* cím alatt tájékoztat – azoknak a helyeknek a megtisztítása, rendbetétele és keresztrel való megjelölése, ahol a kivégzettek, meggyilkoltak nyugszanak, és a minden évben megtartott megemlékezéseken való részvétel, illetve sok esetben azok megszervezése is.*

– Évente szervezünk autóbuzos zárandoklatot a délvidéki tömegsírokhoz halottak napján, ahol a helyiekkel együtt emlékezhetünk áldozatainkra. Hagyomány most már, hogy Verbászon is mondatok szentmisét nagyapámért és a többi ott megölt ártatlanért. Már Verbászon is jelzi egy egyszerű kereszt a tömegsír helyét, tavaly a helyiek közbenjárására a város vezetősége tisztította ki a tömegsírok környékét az elhagyott régi temetőben.

Makovecz Imre is egyike volt azoknak, akiket foglalkoztatott ezeknek a szomorú történelmi eseményeknek a megörökítése. Tervezett egy tornyot, amely méltó lenne egy központi emlékhelynek a megjelölésére. Kezdeményezések már voltak ezzel kapcsolatban, hogy áll ez az ügy?

– Amióta Csúrogon már méltó emlékhelye van az ottani áldozatoknak, talán semmi akadály nincs annak sem, hogy a Futaki úti temetőben felépüljön Makovecz Imre „40 ezer magyar férfi” emlékére tervezett emléktornya. Papp Ferenc, az újvidéki megemlékezések szervezője, a Makovecz-torony megépítésének kezdeményezője, sajnos már nincs közöttünk, Matuska Márton szívvel, lélekkel viszi tovább az ügyet. Mindent megteszek azért, hogy az Újvidéken és Budapesten megépítendő méltó emlékhelyek terve megvalósuljon.

Az alapítvány emlékérmét alapított és adományozott, valamint életműdíjat is.

– Alapítványunk kuratóriuma 2013-ban emlékérmét alapított a délvidéki magyarságot ért tragikus atrocitásokat feltáró, a történelmi adósság rendezését és az emlékezést támogató bátor, önzetlen tevékenység elismerésére. Az emlékérem Lakatos Bendegúz ötvösművész alkotása, aki az érem egyik oldalának kialakításakor felhasznalta Dormán László 1994-ben készített fényképét a temerini tömegsír keresztjéről. Az érem másik oldalán lévő égő gyertya lángja a Délvidéket világítja meg a Kárpát-medence stilizált térképén. Az alapítvány kuratóriuma az emlékérmét minden év novemberében ítéli oda, és november utolsó vasárnapján ünnepélyes keretek között teszi közzé a díjazottak névsorát. A tavaly életműdíjjal kibővített Keskenyúton emlékérmét 80. születésnapja alkalmából Matuska Mártonnak ítélte a kuratórium. Ezúton is köszönöm az önfeláldozó munkát az eddigi 21 díjazottunknak, példaképek Önök számomra.

A Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány nemcsak alapított díjat, hanem kapott is: **2014-ben** a kommunizmus áldozatainak emléknapja alkalmából a **Magyar Nemzetért díjat** első alkalommal a **Keskenyúton Alapítványnak** és elnökének: **Cseresnyésné Kiss Magdolnának** ítélte oda az Európai Regionális Szervezet (ERGO) elnöksége. Az elismerést minden évben olyan személynek vagy közösségnek adományozzák, aki/amely – közéleti, elsősorban a civil szférában végzett – tevékenységével maradandó szellemi, emberi értékeket hozott létre, melyekkel Magyarországot, a magyarságot, különösen a nemzeti összetartozás ügyét erősítette.

2015-ben a Polgári Magyarországotért Alapítvány (PMA) a Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítványnak ítélte oda a **Polgári Magyarországotért díjat**. „Ma sem mondhatunk le az igazságról és az igazi emberi jogokról különösen egy olyan viharnak az előestéjén, amely megrázhatja egész Európát és benne a közép-európai térséget” – mondta Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere, amikor átadta a Polgári Magyarországotért Alapítvány díját a Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítványnak. „A miniszter, a PMA kuratóriumának elnöke közölte, az idei díjat a délvidéki magyarság érdekében végzett munkáért, az ottani magyarokat sújtó tragikus események feltárásáért, a kivégzettek rehabilitálásának elősegítéséért, kegyeleti feladatok ellátásáért, emlékhelyek létrehozásáért és a valódi történelem megismertetéséért kapta a Keskenyúton alapítvány.”

„A díjazott alapítvány tevékenységét Kövér László, az Országgyűlés elnöke méltatta: »...az emberi gyűlöletnek a mindig veszedelmekbe torkolló széles útjain elkövetett bűnök csak az emberi szeretet keskeny útjain nyerhetnek jóvátételt«. A bűn ugyanis nem akkor teljesedik be, amikor elkövetik, hanem amikor elfelejtik. Ez az oka annak, hogy a bűnös felejteni, az áldozat pedig emlékezni akar – tette hozzá.” (MTI)